

Sarakstiņš pilns

Anda Burve-Rozīte, SestDiena, 2008. gada 2. februāris

"Ja godīgi — Latvijā lielu atdevi savam darbam neesmu jutusi," atzīstas māksliniece Katrīna Neiburga (29), kura tikko izvirzīta prestižajai Ziemeļvalstu mākslas balvai Ars Fennica.

"Šorīt domāju: jāmet viss pie malas! Jāiet palīgā mammai apsaimniekot īpašumus," ar mentola cigareti slaidajos pirkstos pāris stundu pirms Leļļu operas pirmizrādes Operā saka Katrīna. Neskaitot darba stundas, viņa skatuves iekārtojumam stāvējusi klāt līdz pēdējai vīlītei. Grib būt pārliecināta, ka viss ir tieši tā, kā iecerējusi. Scenogrāfija jau saņēmusi ovācijas gan no lieliem un maziem skatītājiem, gan labvēlīgas atsauksmes no kritiķiem. Īpaši tiek slavēta zemūdens pasaules videoscenogrāfija.

Katrīnas sejā nav negulētu, nervozu nakšu. Porcelāna āda bez nevienas pumpiņas un tumšiem lokiem. Varbūt lielisks sejas krēms? Māksliniecei ar starptautisku slavu un Rīgas centra namsaimnieku Neiburgu dzimtas atvasei taču drīkst uzdot šādu jautājumu?

Viņa mazliet samulst un papurina galvu. "Kādi dārgi krēmi?!" Katrīnas interešu zonā ir kas cits. Taps vairākas izstādes. Darba piedāvājumu viņai netrūkst. Pašpārliedzības gan mazliet. "Nepārliedzības esmu vienmēr, pirms rādu kādu savu darbu," Katrīna neslēpa pirms divām nedēļām, gaidot pirmizrādi. Operas kafejnīcā, skaitot minūtes līdz pirmizrādei, viņa iedzēr malciņu balzama. AR ĶERRU UZ AUGSTSKOLU

"Es apzinos, ka esmu ļoti laimīgs cilvēks. Man ir viss. Māte, ar kuru man ir ļoti tuvas attiecības, lieliski vecmāmiņa un vectētiņš, bērns — mums paaudzēs nav zudušas ģimenes saites, un tās man ir ļoti svarīgas. (..) Es gandrīz nekad nedaru darbu, ko negribu darīt. Es esmu pietiekami labi nodrošināta. Es, šķiet, esmu vesela. (..) Es esmu no tiem, kuri daudziem liekas apskaužami. (..) Bet mūs visus vieno tā pati slimība — VIENTULĪBA. Vientulība un skumjas."

Šādu, mazliet skolniecisku eseju Katrīna uzrakstīja pirms izstādes atklāšanas Parīzē 2005.gadā. Viņa bija uzaicināta ar saviem darbiem piedalīties festivālā Pārsteidzošā Latvija. Videomākslas projektā Vientulība, ko starptautiskajā apritē pazīst kā Solitude, Katrīna izmantoja fotogrāfijas, kurās bija redzama ģimenes un draugu lokā. Tas bija stāsts par viņas ikdienu. Vienā darbā vieta tika atvēlēta arī skatītājiem.

Pirms izstādes Katrīna paskaidroja: "Gleznā es būšu starp jums, skatītāji. Arī jūs, kuri vērosit gleznu, tiksiet filmēti un tā nokļūsiet

pie manis — manā gleznā par šo acumirkli. Es jau jūs gaidīšu tur un neko no jums neprasīšu. Es tur būšu, vienuļa, un kā vienmēr nekāda turpinājuma mūsu attiecībām nebūs..."

Katrīna domā, ka eksistenciālās skumjas un vientulības sajūta ir neizbēgamas katram cilvēkam neatkarīgi no mīlestības un atzinības, ko lemts dzīves laikā piedzīvot. Pagājušajā gadā Katrīnas Solitude iegādājās viens no respektablākajiem Ziemeļvalstu laikmetīgās mākslas muzejiem — Somijas Kiasma.

"To, ko tagad daru, noteikti ir ietekmējusi bērnība," Katrīna prāto. Mājās nekad netrūka ciemiņu un kūšājošu notikumu. "Kuram bērnam tad patīk tā sauktā bohēma, svētki, ilgās dzeršanas? Toreiz man nepatika, bet tagad to atceros kā kaut ko interesantu un spožu. Nekādas psiholoģiskās traumas. Ja nu vienīgi — neesmu kļuvusi par juristi," Katrīna ironizē. Leļļu operas programmiņā viņa par sevi stāsta: "Man bērnībā bija diezgan daudz rotaļlietu — lelles, lāči, zaķi un pat Bārbija, kas tiem laikiem skaitījās ekskluzīva lieta. Atceros, ka man patika tās kārtot pēc izmēriem. Mana oma bija medmāsa, un es, no viņas noskatījusies, špricēju lāčiem visādus šķidrumus, kamēr dažiem tas beidzās visai bēdīgi."

Kaut arī šķiet, ka Katrīna ir dzimusi veiksmiece, tā nebūt nav. Skolas laikā rakstnieces Andras Neiburgas meitai nekādi neveicās ar sacerējumiem. "Ja nākamajā dienā skolā bija jāraksta sacerējums, māte man lika vispirms to uzrakstīt mājās un parādīt." Beidzot vidusskolu, Katrīna uzdeva sev jautājumu: ko tālāk? Mākslas akadēmijai viņa īpaši negatavojās, jo vecāki visu laiku centās atrunāt no mācībām šajā augstskolā. Katrīnas tēvs mākslinieks Andris Breže pieder 80.gadu laikmetīgās mākslas paaudzei. Viņš veidojis arī vākus intelektuāļu un studentu aprindās iecienītājam tā laika leģendārajam žurnālam Avots. Lai gan abi ar mākslas aprindām saistītie vecāki ieteica par studijām Mākslas akadēmijā nedomāt, Katrīnu urdīja interese. "Vienīgā vieta, kurā iekļuvu, bija mākslas pedagogi." Tas notika 1996.gadā. Par mērķtiecīgu karjeru un sava vārda veidošanu toreiz nevarēja būt ne runas. "Toreiz es biju jauns skuķis, kurš mīlēja jautri dzīvot un uzdzīvot."

Saklausījusies no paziņām par studiju iespējām Zviedrijas Karaliskajā mākslas akadēmijā, Katrīna nolēma aizsūtīt dažus savus darbus un pieteikuma vēstuli. Viņa saņēma pozitīvu atbildi un 1999.gada vasarā kāpa uz kuģa, lai dotos prom. "Tur es satiku Pēteri Ķimeli [mākslinieku un vīdžēju], kurš devās uz to pašu augstskolu. Tur visi bija simtreiz vecāki par mums, bet mēs viņus visus pavilkām līdzī — sākām vīdžērot." Kaut arī Katrīna nevarēja sūdzēties par iztikas līdzekļiem — viņu atbalstīja ģimene —, vīdžējošana kopā ar Ķimeli drīz izvērtās par ienesīgu darbiņu.

Saaicinājuši draugus un paziņas uz ballīti, viņi no Stokholmas centra uz salu, kurā atradās augstskola, ar ķerru veda alu, lai pārdotu nedaudz dārgāk. "Tik vien sanāca, kā iedzert pašiem par brīvu," Katrīna pasmejas.

Toreiz viņai bija 21 un vismaz sākumā — ne mazākās sajēgas, kā labi iztikt. "Vecāki naudu deva, bet viss bija nenormāli dārgs. Mitinājos kaut kādā augstceltņu rajonā četrreiz četru kvadrātmetru istabiņā." Zviedrijā Katrīna nopietni pievērsās videomākslas studijām. Vienkārši interesēja. Nebija nekādu rūpīgi izskaitļotu plānu. "Es nekad nezinu, kas būs tālāk. Tieši otrādi, man vienmēr liekas: paga, paga, tūlīt es visu sapratīšu un visu mainīšu! Varbūt kļūšu par dziedātāju. Varbūt par dakteri."

PATĪK PĀRKĀPT ROBEŽAS

Mākslinieka darbs Katrīnai liekas brīnišķīga iespēja būt klāt, kur vien vēlas, un darīt, ko vien vēlas. "Es varu iekļūt ārsta kabinetā un filmēt, kas tur notiek. Ar kameru skraidīt pa sieviešu tualetēm, runāties." Starp citu, tieši tā viņa reiz izdarīja. Kopā ar mākslinieci Moniku Pormali viņa veidoja projektu Sestais elements, kurā piedalījās gandrīz visas toreizējās Latvijas jaunās paaudzes mākslinieces. Noīrējušas telpas kādā centra viesnīcā, jaunās mākslinieces iekārtoja katra savu istabu. Kurpīšu kolekcija, draudzeņu portreti pie sienas, publiskas aerobikas nodarbības visām kopā un atmiņu klažu, dienasgrāmatu lasīšana — tie bija krāšņi un ironiski stāsti par sievietes identitāti un vietu mūsdienu sabiedrībā. Katrīnas projekts Kas meitenēm somiņā? tika veidots pilsētas klubos un tualetēs. Viņa ar kameru rokās uzrunāja svešas meitenes, lai nofilmētu viņu somiņu saturu.

Šo un citus Katrīnas videomākslas darbus varētu dēvēt arī par sociālantropoloģiskiem pētījumiem, piemēram, Latvijas sieviešu ieradumu, pirkumu un identitātes pētījumu. Katrīna veikusi arī cilvēka ķermeņa pētījumu no iekšpuses runas laikā. Pagājušā gada Dzejas dienās Katrīna kopā ar dzejnieku Semjonu Haņinu devās pie ausu ārsta. Dzejniekam mutē tika ievietota kamera, un Katrīna filmēja, kā viņš runā dzeju. "Es visu laiku varu pārkāpt robežu — runāties ar cilvēkiem. Zvanīt un teikt, ka manam projektam vajadzīga palīdzība. Cilvēki nezina kādēļ vienmēr ir tik atsaucīgi — lūdzu, nāciet, pamēģināsim!"

Mākslas darbos atainojot šķietami ikdienišķus notikumus un lietas, Katrīna vienmēr liek cilvēkiem aizdomāties par pārlaicīgām vērtībām, kas vieno dzimtas, nācijas, valstis un cilvēkus vispār. Divdesmit viena gada vecumā notika viņas pirmā personālizstāde

mākslas galerijā Noass. Katrīna rādīja darbu, kas bija tapis, mācoties Zviedrijā. Darbs sastāvēja no sietspiedēm, audio un video. Divdesmit trīs gadu vecumā viņa pieteica sevi plašākai sabiedrībai ar projektu Tējas sēne — paša audzināts draugs. Kopā ar jaunajiem māksliniekiem Kasparu Vanagu un Pēteri Ķimeli Rīgā un pēcāk arī Londonā tika atvērts improvizēts veikaliņš, kurā tirgoja tējas sēni — veselīgo glumekli, kas padomju laikos stāvēja trīslitru burkā uz virtuves galda daudzās ģimenēs un ražoja aukstajai tējai līdzīgu dzērienu. To uzskatīja par veselīgu. Tējas sēni cilvēki dāvāja cits citam. 2001.gadā, kad šo sociālās mākslas projektu radīja Katrīna ar domubiedriem, tējas sēne kalpoja kā uzticības, draudzības un kopīgu atmiņu telpas zīme — gan ar personīgu, gan politisku piegaršu. Un, protams, nostalgisku.

Tagad gan uz kādu laiku sabiedrības pētīšanai ar videomākslas paņēmieniem Katrīna pielikusi punktu. Zviedrijas Karaliskajā mākslas augstskolā iegūtās zināšanas videomākslā viņa izmanto izrāžu scenogrāfijā. Kad 2002.gadā Latvijas Nacionālās operas direktors un režisors Andrejs Žagars piedāvāja Katrīnai veidot videoscenogrāfiju izrādei Klīstošais holandiešis, tā izrādījās veiksmīga sadarbība. Katrīnas videoscenogrāfija redzama arī operā Toska.

"Brīnišķīga videomāksliniece. Aktīvi ekspluatēta arī teātrī," vērtē teātra kritiķis Normunds Naumanis. Spilgtākais iespaids par Katrīnas videoscenogrāfijām ir 2002.gadā Dalhallā (Zviedrija) brīvā dabā uzvestā opera Klīstošais holandiešis. "Ezera ūdens un Katrīnas ūdens videoekrānā radīja kaut kādu spokainu, fascinējošu gaisotni." Diemžēl iespaids vairs nav bijis tik satriecošs, videoscenogrāfijai nonākot telpās — uz Nacionālās operas skatuves. "Kamēr mūsu teātriem nav tādas rocībsa un tehnikas, lai spētu īstenot tādas šedevrus kā Bila Violas videoscenogrāfija Vāgnera operai Tristans un Izolde Parīzes Operā, kas tiek uzskatīta par desmitgades scenogrāfijas un tehnoloģiju šedevru, mums talkā nāk izdoma minimālisma apstākļos. Izrādē Klīstošais holandiešis Katrīna spēja panākt analogu sirreālo draudu efektu, kas nedarītu kaunu pat tādām korifejām kā Viola," domā Naumanis. Viņš uzskata, ka Katrīnai veidojas laba sadarbība ar teātri arī tāpēc, ka viņa uzreiz uzķer režisora ideju un izprot, kā scenogrāfisko redzējumu iespējams realizēt tehniski līdz vissīkākajām niansēm.

Piedāvājums veidot Leļļu operas scenogrāfiju bija ciets rieksts. Noturēt mazo skatītāju uzmanību divu cēlienu garumā scenogrāfam nav vienkāršs uzdevums. Katrīna uzbūvēja māju katram stāsta varonim — Malvīnei, Karabasam Barabasam un citiem. Šīs mājas pa spoguļu grīdu slīd prom un atpakaļ un mainās. Bērnu acis pievelk arī videostāsts, kas risinās līdztekus skatuves darbībai. "Visvairāk par

visu man patīk spēlēties ar savu bērnu," Katrīna atzīstas. Viņas četrgadīgais dēls Antons, plikiņš no mugurpuses un ar garo Pinokio degunu, redzams arī bērnu operas programmiņās un plakātā. Par to brīvdomīgā Katrīna jau dzirdējusi tādus komentārus kā — vai tas ir normāli, ka savu bērnu puspliku liek uz izrādes plakāta? "Cik slimīgai domāšanai jābūt, lai vispār līdz kaut kam tādām aizdomātos," viņa vairāk izbrīnīta, ne sarūgtināta saka. "Ja godīgi, Latvijā lielu atdevi savam darbam neesmu jutusi," Katrīna atzīstas. Labvēlīgas kritikas glaimo.

Taču vislielāko prieku viņai sagādātu skatītāju atzinība. To Katrīna nesen piedzīvojusi mākslas biennālē Austrālijā: plaši pārstāvēto jauno mākslinieku vidū daudzi apmeklētāji pamanījuši tieši viņas darbu. Nākuši klāt, lai uzzinātu vairāk, izteiktu savas domas. "Tieši tas jau ir tas svarīgākais!" Ķert skatītāju acis Katrīna vēlējās arī Leļļu operas pirmizrādē. Atdevusi savu ielūgumu draugiem, viņa solījās būt skatuves tuvumā aiz kulisēm un pētīt zāles reakciju. Bērnu un arī vecāku, jo izrādē katrs var atrast kādu daļiņu no savas bērnības — ne tikai bārbijas, bet arī lelli Baibu, Vaņku Staņku, uzvelkamo dakterīti.

Iespējams, tieši tāpēc, ka pašai ir bērns, Katrīna ar lielu prieku šogad darināja fotoglezniņas Paula Bankovska bērnu grāmatai Mazgalviši. Kā viņa savieno mākslas projektu tapšanu ar bērna audzināšanu un privāto dzīvi? "Esmu mātišķais tips," Katrīna nešaubīdamās atteic. Dēls viņu iedvesmo jaunām idejām. Katrīnas draugs ir žurnāla Rīgas Laiks galvenais redaktors Uldis Tīrons.

Vaicāta par privāto dzīvi, Katrīna ieraujas sevī gandrīz tāpat, kā izdzirdot jautājumu par dārgajiem sejas krēmiem. Klusi atteic: "Par to es negribētu stāstīt." Tūdaļ pēc Leļļu operas pirmizrādes viņa uz pāris dienām aizbrauca no Latvijas. Katrīna devās uz preses konferenci kā prestižā Baltijas un Ziemeļvalstu mākslas konkursa Ars Fennica kandidāte. Ik gadu iespēja tikt izvirzītiem konkursam ir četriem Ziemeļvalstu un četriem Baltijas valstu jaunažiem māksliniekiem. "Tad no tā bara izvēlas piecus, kuriem tiek rīkotas divas izstādes, un galu galā tiek paziņots uzvarētājs. Šogad ir trīs somu kandidāti, igauņi un es. Lietuvieši nemaz nav iekļuvuši," Katrīna stāsta.

Kaut arī šogad paredzēti vairāki nozīmīgi projekti, Katrīna saka: "Kad man atkal jārāda savi darbi, es neticu sev nemaz, bet nāk jauni piedāvājumi, un es vienkārši nevaru atteikties." Šovasar viņa veidos video Dziesmu svētku noslēguma koncertam, piedalīsies Cēsu Mākslas festivālā, veidos scenogrāfiju režisores Ilzes Rudzītes izrādei Jaunajā Rīgas teātrī, gatavos divas Ars Fennica izstādes. Sarakstiņš 2008.gadam jau pilns!